

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 21. desember 2022 av Høyesterett i avdeling med

dommer Bergljot Webster
dommer Ragnhild Noer
dommer Wenche Elizabeth Arntzen
dommer Ingvald Falch
dommer Borgar Høgetveit Berg

HR-2022-2468-A, (sak nr. 22-138764STR-HRET)
Anke over Borgarting lagmannsretts dom 10. mai 2022

A

B

(advokat Marius Oscar Dietrichson)

mot

Påtalemyndigheten

(kst. statsadvokat Anders Mandal
Funnemark)

S T E M M E G I V N I N G

(1) Dommer **Arntzen**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder utmåling av straff for et stort antall bedragerier og bedrageriforsøk rettet mot eldre mennesker.
- (3) Oslo statsadvokatembeter tok 13. april 2021 ut tiltale mot blant andre A og B for 65 grove bedragerier, forsøk på 15 grove bedragerier og 44 identitetskrenkelser.
- (4) Grunnlaget for tiltalen var i hovedtrekk at de tiltalte i perioden mellom september 2019 og juni 2020 forledet en rekke personer til å oppgi fødselsnummer, BankID og/eller annen personlig informasjon ved å utgi seg for å være kundebehandlere i vedkommendes bank. De tiltalte benyttet deretter informasjonen til å logge seg inn i den enkelte kontoinnehavers nettbank hvor de overførte store beløp fra ulike bankkonti til konti som de selv disponerte. De fullbyrdede bedrageriene beløp seg totalt til rundt 17,8 millioner kroner.
- (5) Ved Søndre Østfold tingretts dom 28. juni 2021 ble A og B dømt i samsvar med tiltalen, likevel slik at B ble frifunnet for en av identitetskrenkelsene. Domsslutningen for så vidt gjelder straffekravene lyder slik:

- «1. A, født 00.00.1987, dømmes for overtredelse av
- straffeloven § 372, jf. § 371 bokstav a), jf. straffeloven § 79 bokstav c), jf. straffeloven § 15 (65 tilfeller),
 - straffeloven § 372, jf. § 371 bokstav a), jf. straffeloven § 79 bokstav c), jf. straffeloven § 16, jf. straffeloven § 15 (15 tilfeller), og
 - straffeloven § 202, jf. straffeloven § 15 (44 tilfeller),
- sammenholdt med straffeloven § 79 bokstav a) og b), til fengsel i 6 - seks - år og 6 - seks - måneder.

Varetekt kommer til fradrag med 355 dager, jf. straffeloven § 83.

...

1. B, født 00.00.1983, frifinnes for tiltalens post III nr. 8.(**)
2. B, født 00.00.1983, dømmes for overtredelse av
- straffeloven § 372, jf. § 371 bokstav a), jf. straffeloven § 79 bokstav c), jf. straffeloven § 15 (65 tilfeller),
 - straffeloven § 372, jf. § 371 bokstav a), jf. straffeloven § 79 bokstav c), jf. straffeloven § 16, jf. straffeloven § 15 (15 tilfeller), og
 - straffeloven § 202, jf. straffeloven § 15 (43 tilfeller),
- sammenholdt med straffeloven § 79 bokstav a) og b), til fengsel i 4 - fire - år og 8 - åtte - måneder.

Varetekt kommer til fradrag med 354 dager, jf. straffeloven § 83.»

- (6) De tiltalte ble i tillegg dømt til å tåle inndragning av en rekke gjenstander og til å betale erstatning til de fornærmede som hadde nedlagt påstand om det, og til bankene i den grad de hadde dekket tap utover de fornærmedes egenandeler.

- (7) A og B anket over straffutmålingen til Borgarting lagmannsrett, som 10. mai 2022 avsa dom med slik domsslutning:

«A:

I Søndre Østfold tingretts dom av 28. juni 2021, domsslutningen punkt 1, gjøres følgende endring:

- Varetektsfradraget settes til 382 – trehundreogåttito – dager, jf. straffeloven § 83.

B:

I Søndre Østfold tingretts dom av 28. juni 2021, domsslutningen punkt 2, gjøres følgende endringer:

- Fængselsstraffen settes til 5 – fem – år.»

- (8) Lagmannsrettens dom er avsagt under dissens, i det én meddommer mente at Bs straff burde reduseres til fengsel i 4 år på grunn av spilleavhengighet.
- (9) A og B har anket over straffutmålingen til Høyesterett og lagt ned påstand om at straffen nedsettes. Påtalemyndigheten har nedlagt påstand om at ankene forkastes.

Mitt syn på saken:

Innledning

- (10) Straffeloven § 372 om grovt bedrageri har en strafferamme på fengsel i 6 år. Det som gjør at bedrageriene i vår sak er ansett som grove, er særlig at de «har hatt til følge en betydelig økonomisk skade», jf. bokstav a, og at de «er begått av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg», jf. bokstav d.
- (11) Begge de tiltalte er dømt for totalt 65 grove bedragerier og 15 forsøk på grove bedragerier, til sammen 80 grove bedragerilovbrudd fordelt på like mange fornærmede. I tillegg kommer 44 identitetskrenkelser for A og 43 for B.
- (12) Straffeloven § 79 om fastsetting av straff ut over lengstestrafen får anvendelse, og strafferammen er da fengsel i 12 år. De straffbare handlingene er så nært forbundet at det ved straffutmålingen er naturlig å se dem i sammenheng. Identitetskrenkelsene inngår derved i vurderingen av bedragerienes systematiske og organiserte preg.
- (13) Som det fremgår av HR-2020-1945 avsnitt 17, er det ikke grunnlag for å etablere noe «normalt straffenivå» for grovt bedrageri. Dette har sammenheng med at slike bedragerier dekker svært ulike forhold, slik også oppregningen i § 372 bokstavene a til g om hvilke momenter som særlig skal vektlegges ved vurderingen av om bedrageriet er grovt, er et uttrykk for.

- (14) Når det gjelder betydningen av tidligere rettspraksis, fremgår det av Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 326 at det er rom for å straffe grovt bedrageri etter straffeloven 2005 § 372 «noe strengere» enn etter straffeloven 1902.

Den konkrete straffutmålingen – felles for A og B

- (15) Ved straffutmålingen står forbrytelsen økonomiske omfang og antall fornærmede sentralt.
- (16) Domfellelsene gjelder fullbyrdede bedragerier for til sammen rundt 17,8 millioner kroner, hvorav bare 200 000–300 000 kroner av det straffbare utbyttet har blitt sikret av politiet. I tillegg kommer forsøkene på tilsvarende bedragerier. Det er ikke nødvendig for meg å anslå det sannsynlige utbyttet fra bedrageriforsøkene. Ved denne typen bedragerier vil det i stor grad bero på tilfeldigheter hvor stor den økonomiske skaden blir. Dette avhenger ikke bare av om bedrageriene blir avverget på forsøksstadiet, jf. HR-2020-1352-A avsnitt 29, men også av hvilke beløp som finnes på de fornærmedes konti. I saken her varierte utbyttene fra de fullbyrdede bedrageriene mellom 20 000 kroner og 1 350 000 kroner. Bedragerihandlingene rettet seg mot i alt 80 fornærmede, og det økonomiske *skadepotensialet* står følgelig også sentralt, se Rt-2013-741 avsnitt 11.
- (17) Det er ikke tvilsomt at de straffbare handlingene allerede på denne bakgrunn gjelder svært alvorlig økonomisk kriminalitet. Jeg viser til Rt-1992-105 der straffen for en serie grove bedragerier på rundt 9,5 millioner kroner – som etter dagens kroneverdi tilsvarer i underkant av 19 millioner kroner – ble satt til fengsel i 4 år og 6 måneder. I den saken la Høyesterett i skjerpene retning også vekt på at domfelte hadde utnyttet nære slektskapsforhold.
- (18) Ved straffutmålingen legger jeg videre vekt på den svært profesjonelle organiseringen av bedrageriene som av lagmannsretten er beskrevet slik:

«De fornærmede ble som nevnt valgt ut på grunnlag av målrettede søk i skattelistene. Søkene ble til dels utført med stjålne identiteter, slik at gjerningsmennenes identitet ikke skulle avsløres gjennom søkene. Det ble på grunnlag av slike søk produsert egne lister over mulige ofre som kunne kontaktes.

For å gjennomføre bedrageriene ble det anskaffet og benyttet utstyr i form av PC-er, mobiltelefoner og SIM-kort, og det ble opprettet flere egne e-postkonti. Det ble i stor grad benyttet kontantkort-telefoner, og det ble brukt stjålne identiteter ved opprettelsen av telefonabonnementene. Kommunikasjonen internt på gjerningsmennenes side foregikk til dels ved bruk av en applikasjon som heter Wickr. Dette er i utgangspunktet en ordinær kommunikasjonstjeneste. Den er imidlertid særlig egnet for kriminell virksomhet ettersom meldingene er kryptert, og avsender kan slette egne, tidligere sendte meldinger også på mottakerens telefon. Gjerningsmennene benyttet kallenavn i denne kommunikasjonen, for å skjule sin egentlige identitet.

Ved oppringningen til de fornærmede ble det gjort bruk av en applikasjon for «spoofing». Denne teknikken muliggjorde at bankens telefonnummer kom opp på skjermen til mottakerne, selv om det var de tiltalte som ringte. Flere av de fornærmede sjekket nummeret til oppringer, og ble beroliget da de så at nummeret det tilsynelatende ble ringt fra tilhørte banken.

[...]

Det straffbare opplegget omfattet også rekruttering og organisering av et relativt stort antall personer. Det ble dels benyttet et nokså stort antall «muldyr», som i første omgang tok imot pengene som ble overført fra kontiene til de fornærmede. For hvert av disse muldyrene ble det gitt instruksjoner om hva som skulle gjøres videre med pengene, og det ble til dels sørget for at muldyrene opprettet nye bankkonti som pengene kunne sendes til. Muldyrene ble også fulgt opp av forskjellige oppassere.

Pengene ble overført fra ofrenes konti nokså umiddelbart etter innloggingen, slik at overføringene ikke skulle kunne stanses. For å oppnå dette ble det i stor grad benyttet «straksbetalinger». Pengene ble overført til «muldyrene», som så straks tok pengene ut av egen konto igjen. På denne måten sørget gjerningsmennene for at utbyttet fra de straffbare handlingene ble utilgjengelig for politiet.

Det ble gjennomført en rekke tiltak for å holde gjerningsmennenes identitet skjult. I tillegg til det som er nevnt ovenfor, flyttet de tiltalte seg fra sted til sted, slik at det skulle bli vanskeligere å oppdage dem. Bedrageriene ble utført fra forskjellige leiligheter, hoteller og campinghytter i Trondheim, Göteborg, Drammen, Sandefjord, Tønsberg og Sarpsborg. I tillegg ble kontaktinfo for de fornærmede ofte endret i nettbanken, slik at etterfølgende varsel fra banken om mistenkelig aktivitet på kontoen ikke ble sendt til rette adressat.»

- (19) Den fremgangsmåten som beskrives her, representerer en utspekulert og omhyggelig planlagt utnyttelse av menneskelige sårbarheter i de digitale banktjenestene. Denne typen organisert kriminalitet rammer ikke bare de direkte fornærmede, men også betalingsinstitusjonene som etter omstendighetene vil måtte dekke tapene. For lagmannsretten ble det ført vitner fra bankene som forklarte at det gikk med mange årsverk til å avdekke og analysere det som hadde skjedd. Det ble lagt inn sperrer i bankenes systemer for å vanskeliggjøre tilsvarende bedragerier i fremtiden, blant annet ved at adgangen til såkalte straksoverføringer ble begrenset. Omkostningene og ulempene knyttet til slike tiltak, rammer til syvende og sist også bankenes kunder.
- (20) Jeg er enig med påtalemyndigheten i at denne typen bedragerier er skadelig for tilliten til digitale banktjenester og til digitale tjenester mer generelt. Etter det opplyste har over fire millioner nordmenn BankID, som benyttes for å verifisere vedkommendes identitet i ulike sammenhenger. I Økokrims trusselvurdering fra 2022 heter det følgende om BankID-bedrageriene:
- «En utfordring som kan vokse frem i kjølvannet av BankID-tyveri og at folk blir oppringt av falske telefonnummer, er at tilliten til essensiell infrastruktur svekkes. BankID brukes i dag også til flere sentrale offentlige register og tjenester, slik som NAV, Skatteetaten og Helse-Norge. Hvis det blir vanskelig å skille mellom hva som er legitim bruk av BankID, og hva som ikke er det, kan det raskt medføre utfordringer i kommunikasjonen mellom befolkningen og det offentlige.»
- (21) Forsvarer har anført at kundenes personlige medvirkning gjør at vi i realiteten står overfor vanlige bedragerier som ikke kan sammenlignes med internettbasert økonomisk kriminalitet. Jeg er ikke enig i dette.
- (22) Selv om bedrageriene er avhengig av at de fornærmede røper sin egen BankID, inngår denne sårbarheten som en integrert del av det internettbaserte banksystemet der banken og

kunden bringes sammen uavhengig av den fysiske avstanden mellom dem. Det er dette digitale kontaktpunktet som de tiltalte har skaffet seg tilgang til. Det dreier seg om massebedragerier som ikke ville vært mulig uten denne nettbaserte fremgangsmåten.

- (23) Høyesteretts vektlegging av samfunnsinteressene knyttet til et pålitelige betalingssystem, herunder å motvirke misbruk av andres identitet, gjør seg langt på vei gjeldende også ved den typen bedragerier vi her står overfor. Jeg viser til HR-2020-1352-A, som gjaldt grove internettbedragerier begått ved misbruk av andres identitet. I avsnittene 23 til 25 trekker Høyesterett paralleller til Rt-2009-397 om produksjon av falske kredittkort ved hjelp av «skimmede» kredittkortopplysninger og til Rt-2012-1968 om databedragerier ved inntrenging i nettbank og tapping av private konti. I alle disse sakene ble det i skjerpene retning blant annet lagt vekt på omfanget av den ulovlig innhentede informasjonen, fremgangsmåten som ble benyttet, virksomhetens varighet samt graden av organisering og profesjonalitet. Disse momentene gjør seg gjeldende på tilsvarende måte i vår sak.
- (24) Ved straffutmålingen legger jeg endelig vekt på at alle bedragerihandlingene var rettet mot eldre mennesker, hvorav de fleste var født på 1940-tallet. Som det fremgår av lagmannsrettens dom, ble de fornærmede «godtroenhet og tillit ... kynisk utnyttet ... [og] en stor andel av de personene som ble oppringt lot seg lure». Dette viser at ofrene ble valgt ut på grunnlag av gjerningsmennesenes antakelser om deres digitale sårbarhet. Om betydningen av at den økonomiske kriminaliteten har karakter av et organisert og planlagt anslag mot eldre, viser jeg til Rt-2012-709, som riktignok gjaldt grove tyverier.
- (25) Det sier seg selv at bedrageriene har vært en stor belastning for de fornærmede. De ble påført til dels langvarige likviditetstap, og de har hatt betydelig arbeid med å rydde opp og få beløpene refundert. En av de fornærmede tok sitt refusjonskrav mot banken helt til Høyesterett, se HR-2022-1752-A. Bedrageriene har dessuten påført dem utrygghet og selvbebreidelse. Videre var tyveriene av de fornærmedes identitet, som ble benyttet til å søke i skattelister, opprette telefonabonnement og logge inn på nettbankkontiene, i seg selv en betydelig belastning. Flere av de fornærmede har i ettertid fått henvendelser om at telefonabonnement er blitt opprettet og lånesøknader inngitt i deres navn.
- (26) Oppsummeringsvis gjelder bedragerihandlingene betydelige beløp og retter seg mot et stort antall fornærmede. De er utført på en utspekulert og profesjonell måte til skade for både private og samfunnsmessige interesser. Den kyniske utnyttelsen av eldre mennesker og misbruket av deres identitet underbygger overtredelsenes svært alvorlige karakter. Virksomheten pågikk dessuten over flere måneder.
- (27) Ut fra de sterke allmennpreventive hensynene som gjør seg gjeldende ved denne typen kriminalitet, mener jeg at utgangspunktet for straffen for både A og B bør ligge på fengsel et sted mellom 4 og 6 år. Ved straffutmålingen må samtidig de individuelle forholdene knyttet til hver av dem også tillegges vekt, herunder deres rolle i den organiserte kriminelle virksomheten.

Straffutmåling – A

- (28) Lagmannsretten la i likhet med tingretten til grunn at A hadde en «helt sentral rolle i utførelsen av de straffbare handlingene». Videre er hans delaktighet i planleggingen og organiseringen av bedragerivirksomheten oppsummert slik:

«... Ut fra de beviskrav som gjør seg gjeldende, må det legges til grunn at den kriminelle organisasjonen også omfattet personer som var høyere plassert i samme hierarki enn det A var. Det kan heller ikke utelukkes at store deler av inntektene gikk til slike bakmenn. Det anses uansett bevist utover enhver rimelig tvil at A spilte en sentral rolle også i organiseringen og planleggingen av bedrageriene, selv om det må legges til grunn at han ikke var alene om dette, og heller ikke øverst i systemet.»

- (29) Til tross for at A ikke var «øverst i systemet», finner jeg at hans sentrale rolle i alle ledd – under planleggingen, organiseringen og gjennomføringen av bedrageriene – kvalifiserer for en straff av fengsel i 5 år og 6 måneder.
- (30) Ved straffutmålingen skal det i skjerpene retning videre legges vekt på at han i Sverige i perioden 2011 til 2017 er domfelt fire ganger for bedragerier. Den strengeste reaksjonen ble ilagt i februar 2017. Straffen var på fengsel i 2 år og 9 måneder for blant annet 29 grove bedragerier og 10 forsøk på grove bedragerier. For de tre siste dommene kommer straffeloven § 79 bokstav b til anvendelse, mens dommen fra 2011 omfattes av § 77 bokstav k. En slik bedragerihistorikk kvalifiserer etter mitt syn for skjerpning av straffen til fengsel i om lag 7 år.
- (31) Endelig viser jeg til at lagmannsretten har gitt et tilståelsesfradrag på 6 måneder. A tilsto først under hovedforhandlingen i tingretten, og da begrenset til forhold hvor bevisene i saken ikke lot seg bortforklare. Som det fremgår av lagmannsrettens dom, har ikke tilståelsen bidratt til prosessøkonomiske besparelser eller til å gjøre etterforskningen enklere for politiet. Jeg finner på denne bakgrunn at tilståelsesfradraget på 6 måneder i hvert fall ikke er for lite.
- (32) Jeg er etter dette kommet til at anken over straffutmålingen på fengsel i 6 år og 6 måneder må forkastes.

Straffutmåling – B

- (33) Lagmannsrettens flertall la til grunn at B spilte «en helt avgjørende rolle» i selve utførelsen av de straffbare handlingene. Det var han som ringte opp og lurte de fornærmede til å oppgi personnummer, passord og koder. Ved oppringningene fulgte han en nedskrevet mal for hva han skulle si. Han rekrutterte også et av «muldyrene» og bestilte enkelte mobiltelefonabonnement i fornærmedes navn. For øvrig hadde B en «underordnet posisjon i den kriminelle organisasjonen».

- (34) Om bakgrunnen for Bs underordnede rolle heter det i lagmannsrettens dom:

«I formildende retning må det legges vekt på at B handlet på instruks, og med bakgrunn i trusler. Flertallet finner det bevist, og det er heller ikke omtvistet, at B hadde satt seg i gjeld til C for et beløp på rundt 70 000-80 000 kroner. Som følge av at B ikke klarte å betjene gjelden, ble han i månedene før de straffbare handlingene begynte utsatt for et svært stort antall trusler. Dette omfattet også drapstrusler rettet mot B og hans familie. Truslene ble skrevet på en chat-side på Facebook og på Messenger og er fremlagt for lagmannsretten. Politiet har tatt ut siktelse mot C for truslene. Det legges til grunn som uomtvistet at B deltok i den straffbare virksomheten fordi han fikk beskjed om at han måtte gjøre dette for å betjene gjelden sin.»

- (35) Lagmannsretten tar deretter utgangspunkt i at press fra et kriminelt miljø som følge av uoppgjort spillgjeld, som hovedregel ikke kan tillegges nevneverdig vekt i formildende retning. Samtidig legges det til grunn at vurderingen kan bli en annen «når det foreligger alvorlige trusler i et stort omfang, slik tilfellet er her». Det følger av straffeloven § 78 bokstav a, jf. § 80 bokstav e, at det i formildende retning skal tas i betraktning at tiltalte har «handlet under tvang eller under overhengende fare».
- (36) Jeg er enig i lagmannsrettens tilnærming til relevansen av truslene B og hans familie ble utsatt for. Tatt i betraktning at den straffbare virksomheten strakte seg over flere måneder, tillegges jeg likevel truslene begrenset vekt. Et nærliggende alternativ til å fortsette den kriminelle virksomheten ville vært å oppsøke politiet for å søke beskyttelse. B har også under tidligere bedragerisaker opplyst å ha handlet under trusler som følge av uoppgjort spillgjeld. Han har følgelig i lang tid hatt oppfordring til å ta tak i problemene. Det forhold at han er spilleavhengig tillegges jeg ikke selvstendig vekt i denne sammenheng.
- (37) Etter mitt syn kvalifiserer Bs forhold til straff av fengsel i 4 år og 6 måneder. B var helt sentral under gjennomføringen av bedrageriene, men han hadde en underordnet rolle i den kriminelle organisasjonen som han var truet til å delta i.
- (38) I skjerpene retning legger jeg vekt på at han er domfelt fire ganger i tiden mellom september 2011 og mai 2017 for grove bedragerier. Den strengeste reaksjonen ble ilagt ved tilståelsesdom i mars 2017 og var på fengsel i 1 år, hvorav 5 måneder ble gjort betinget. For de to siste dommene kommer straffeloven § 79 bokstav b til anvendelse, mens de to første omfattes av § 77 bokstav k. Gjengangerelementet tilsier at straffen skjerpes med rundt 1 år.
- (39) Endelig legger jeg i formildende retning vekt på at B har tilstått de handlinger han er tiltalt for. Som det fremgår av lagmannsrettens dom, kom tilståelsen først under hovedforhandlingen i tingretten, og ble gitt i lys av et omfattende bevismateriale.
- (40) Jeg er etter dette kommet til at anken over lagmannsrettens straffutmåling på fengsel i 5 år må forkastes.

Konklusjon

- (41) Jeg stemmer for denne

D O M :

Ankene forkastes.

- (42) Dommar **Høgetveit Berg:** Eg er i det hovudsak og i resultatet samd med fyrstvoterande.
- (43) Dommer **Falch:** Likeså.
- (44) Dommer **Noer:** Likeså.
- (45) Dommer **Webster:** Likeså.

(46) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Ankene forkastes.